

VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS
FINANSŲ IR APSKAITOS KATEDRA

EDUARDAS FREITAKAS, GAILUTĖ GIPIENĖ

VALIUTŲ RINKA: KURSAI, RIZIKA, APSKAITA
Metodinė priemonė

Kaunas
2007

Freitakas Eduardas, Gipienė Gailutė. **Valiutų rinka: kursai, rizika, apskaita:** metodinė priemonė. - Kaunas 2007. p. 40. ISBN 978-9955-33-217-6

Metodinė priemonė patvirtinta Vilniaus Universiteto
Kauno humanitarinio fakulteto Taryboje
2007 m. kovo 7d. Protokolas Nr. 4doc. dr. J. Nedzveckas (KTU),

doc. dr. R. Kanapickienė (VU KHF) © VU KHF, 2007
© E. FREITAKAS, G. GIPIENĖ, 2007

ISBN

Turinys

Įvadas	4
I. Valiutų rinka ir jos dalyviai	6
II. Valiutinės rizikos samprata	16
III. Lietuvos valiutų rinkos dinamika 2001–2006 m.....	21
IV. Operacijų valiuta apskaita.....	27
LITERATŪRA.....	39

Įvadas

Valiutų kursai bei jų kitimo sąlygojama rizika tarptautinių sandorių dalyviams ypač aktuali tapo nustojus funkcionuoti fiksuotus valiutų kursus palaikiusiai tarptautinei Bretton Woods valiutinei sistemai ir įsigalėjus kintamiems valiutų kursams. Kiek aktuali ši problema šiandien, galima iliustruoti, kad ir tuo faktu, jog Lietuvos valiutų rinkos apyvarta 2006 metais pasiekė beveik 200 mlrd. litų. Tai reiškia, kad vien Lietuvoje 2006 metais vidutinė bendroji valiutų rinkos apyvarta sudarė daugiau kaip 808 mln. lt. per darbo dieną.

Valiutų kursų rizika itin aktuali visoms įmonėms, dalyvaujančioms tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose, vykdančioms mokėjimus ar gaunančioms atsiskaitymus skirtingomis užsienio valiutomis. Jei sandoris sudaromas su mokėjimo atidėjimu, t.y. atsiskaitymams vykstant ne iškart, o po tam tikro laikotarpio, numatomos įplaukos ar išlaidos nacionaline valiuta tampa ne tikslios, o tik prognozuojamos. Valiutinė rizika, kaip ir bet kuri kita nevaldoma rizika, gali įmonei padaryti nuostolių, todėl būtina ją mažinti.

Valiutų kursų rizika taip pat labai aktuali komerciniams bankams, kurie, aptarnaudami klientus, superka įvairias valiutas, teikia valiutų konvertavimo paslaugas, išduoda paskolas įvairiomis valiutomis.

Iš kitos pusės, valiutų rinka pati didžiausia ir dinamiškiausia rinka pasaulyje. Daugeliui žmonių ir įmonių - tai pagrindinė veiklos ir pajamų sfera. Įvairūs valiutiniai instrumentai naudojami ne tik apsaugojimo nuo valiutinės rizikos tikslais, bet ir spekuliacinėms operacijoms, kurių tikslas - uždirbti iš rinkoje vykstančio valiutų kursų svyravimo.

Metodinės priemonės tikslas: pateikti vadybos ir verslo administravimo bei ekonomikos kryptių bakalauro studijų dalyviams susistemintą informaciją apie valiutų rinką bei jos organizavimą, valiutų kursus bei operacijų valiuta apskaitos ypatybes.

Metodinės priemonės uždaviniai:

- Apibūdinti valiutų rinką bei jos dalyvius.
- Apibrėžti valiutinės rizikos sąvoką, išskirti jos vietą bendrame verslo rizikos kontekste.

- Išanalizuoti Lietuvos valiutų rinką, apibūdinti jos dinamiką 2001–2006 m. bei joje naudojamų investicinių finansinių instrumentų populiarumą.
- Akcentuoti valiutų apskaitos ypatybes.

I. Valiutų rinka ir jos dalyviai

Tarptautinė prekyba, kapitalo ir pinigų judėjimas tarptautiniu mastu yra sandėrių užsienio valiuta pagrindas. Tarptautinė pinigų sistema leidžia vienos šalies gyventojams atsiskaityti su kitos šalies gyventojais. Tokių atsiskaitymų būtinai reikia, nes vienos šalies importuotojai turi mokėti kitų šalių eksportuotojams; tam reikalui arba importuotojas turi įsigyti eksportuotojo šalies valiutos, arba eksportuotojas, kuriam sumokėta importuotojo šalies valiuta, turi ją išsikeisti į savo valiutą.

Per praėjusį šimtmetį tarptautinė pinigų sistema evoliucionavo ir mokėjimų pagrindas pasidarė nebe auksas, o nacionaliniai pinigai, ypač JAV doleriai. Tokie tarptautinių mokėjimų pokyčiai nėra atsitiktiniai - tai yra reakcija į piniginius ir struktūrinius ekonomikos nesklaidumus, į kai kurių šalių santykinio ekonominio pajėgumo pokyčius ir didžiųjų valstybių sugebėjimą stabilizuoti kainas.

Tarptautinė pinigų sistema apima: užsienio valiutų rinkos organizavimą, lėšų naudojimą mokėjimų subalansavimui, nesubalansuotų mokėjimų reguliavimą. Valiutų rinka yra vienas iš tarptautinės pinigų rinkos komponentų.

1971m. nustojus galioti Bretton-Woods'o valiutų kursų reguliavimo sistemai, bei perėjus prie "plaukiojančiu kursų" užsienio valiutų rinką (Forex) tampa pačia dinamiškiausia ir likvidžiausia pasaulio rinka - vienintele rinka dirbančia ištisa parą. Greita investuotu lėšų apyvarta, žema sandorių savikaina bei aukštas likvidumo lygis išskiria Forex'a iš kitų, tradicinių finansinių rinkų.

Valiutų rinka Forex skirstoma į biržinės ir nebiržinės prekybos rinkas. Nebiržinė rinka faktiškai yra tarpbankinė rinka. Būtent jai tenka pagrindinė Forex'e vykdomų operacijų apimtis. Vienas-du iš dešimties Forex'o sandorių yra prekybinės arba investicinės kilmės, likusieji - spekuliacinės.

Forex'as kaip regioninių valiutų rinkų sistema, neturi vieno lokalaus centro ir tarpusavyje sąveikauja, naudodama naujausias informacines technologijas. Svarbiausiomis regioninėmis rinkomis laikomos Azijos (Tokijas, Singapūras, Honkongas), Europos (Londonas, Frankfurtas prie Maino, Ciurichas) ir Amerikos (Niujorkas, Čikaga, Los Andželas) rinkos. Prekyba vyksta visame pasaulyje, 24 valandas per para, 5 dienas per savaitę.

Pagrindinės valiutų rinkos charakteristikos:

Likvidumas (liquidity). Ši rinka operuoja milžiniškais pinigiais ištekiais (vienos paros apyvarta Forex'e viršija vieną trilijoną USD). Tai leidžia investuotojui, investuojančiam i tam tikras valiutų poras, praktiškai, bet kuriuo metu atidaryti ar uždaryti savo pozicijas.

Prieinamumas (access). Rinka, informacija apie joje vykstančius pasikeitimus bei galimybe koreguoti savo investicines pozicijas kiekvienam dalyviui prieinama 24 val. per parą.

Rinkos kryptingumas (trendness). Valiutų judėjimas turi tam tikrą, grafiškai išreikštą kryptį identifikuojamą konkretaus laikotarpio kontekste. Rinkos dalyviams tai gana sviri manipuliacijų rinkoje prielaida.

Sandorių kokybė (execution quality). Kadangi rinka labai paslanki, faktiškai, kiekvienas sandoris joje vyksta tik jam vienam budinguose kainų rėmuose. Tai leidžia išvengti "slystančių fondų" problemos bei kitų, vertybinių popierių biržoms būdingų momentų, kai ribotas fondų kiekis perkamas/parduodamas vienu metu fiksuota kaina.

Plačiai naudojamas terminas valiuta (valuta lot. - kaina, vertė) turi dvi prasmes:

1) šalies piniginis vienetas, pavyzdžiui JAV doleris, Didžiosios Britanijos svaras sterlingų ir kt.;

2) užsienio šalių piniginiai ženklai, o taip pat kreditiniai ir mokėjimo dokumentai, išreikšti užsienio šalių pinigiais vienetais ir naudojami tarptautiniuose atsiskaitymuose. Antrąją prasme valiuta reiškiamą terminu užsienio valiuta.

Užsienio valiuta - tai kitos šalies pinigai. Pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos svarai sterlingų ir Japonijos jenos amerikiečiams yra užsienio valiutos. Tuo tarpu JAV doleriai yra užsienio valiuta anglams ar vokiečiams. Taip pat tai yra kapitalas, saugomas užsienio bankuose, čekiai, arba vekseliai apmokami užsienyje. Bankas visus savo valiutinius aktyvus laiko korespondentinėse sąskaitose tose šalyse, kurios ta valiuta yra.

Valiuta, ar tai pinigai sąskaitose, ar banknotai, paprastai laikoma konvertuojama, jeigu ją turintis asmuo gali konvertuoti, kitaip sakant, laisvai keisti į bet kurią kitą valiutą. Priklausomai nuo valiutos panaudojimo režimo ji gali būti: laisvai konvertuojama (pilnai keičiama); dalinai konvertuojama ir nekonvertuojama arba uždaroji valiuta. Laisvai konvertuojama valiuta yra tose šalyse, kurių įstatymuose nėra valiutinių apribojimų. Pavyzdžiui, Šveicarijos frankas yra pilnai konvertuojami, nežiūrint kur yra jų savininkas: Šveicarijoje ar užsienyje, o taip pat nesvarbu, kalbama apie einamuosius mokėjimus už prekes ir paslaugas ar apie finansinius sandėrius (t.y. kreditai, investicijos).

Dalinai konvertuojama valiuta yra šalyse, kuriose yra išlikę valiutiniai apribojimai, dažniausiai rezidentams, t. y. savos šalies fiziniams ir juridiniams asmenims. Antai, daugelyje šalių pripažįstamas tik išorinis, bet ne vietinis, konvertabilumas. Iki 1979m. spalio tokia situacija buvo Didžiojoje Britanijoje: jeigu vokiečių eksportuotojas, tarkim, turėjo lėšas svarais sterlingais Britų banke, jis paprasčiausiai galėjo pavesti bankui konvertuoti jo svarus į kokią nors kitą valiutą ir siųsti įplaukas į užsienį; bet asmuo, nuolat gyvenantis Britanijoje, galėjo eksportuoti kapitalą tik gavęs Anglijos banko leidimą.

Valiutų reguliavimas gali sukelti skirtumą tarp lėšų, atsirandančių iš einamųjų sandėrių (prekės ir paslaugos) ir iš grynai finansinių operacijų. Kai kuriose šalyse šis skirtumas tarp komercinių ir finansinių sandėrių buvo nugalėtas, įvedus dviaukštę rinką, kurioje galioja du režimai: vienas valiutos kursas kinta laisvai ir priklauso nuo rinkos įtakos, kitą kursą reguliuoja ir kontroliuoja valstybė.

Nekonvertuojamų valiutų kategorijai priklauso valiutos tų šalių, kuriose veikia valiutiniai apribojimai ir įvairūs draudimai tiek rezidentams, tiek ir nerezidentams. Šie apribojimai taikomi įvežamai ir išvežamai valiutai, valiutos pardavimui, keitimui. Be to, šiose šalyse yra įtvirtinami įvairūs valiutų kursai atskiroms asmenų grupėms, siekiant apriboti valiutos išvežimą.

Pagrindiniai rinkos dalyviai yra visi komerciniai bankai. Jie rinkoje veikia savo klientų vardu, o taip pat vykdo spekuliacinio pobūdžio sandėrius savo sąskaita. Kiti rinkos dalyviai yra šalių centriniai bankai, brokerinės kontoros, institucijos, tokios kaip pensijų fondai ir draudimo kompanijos, kurios investuoja užsienyje, ir žinoma stambios korporacijos, kurioms reikalingas valiutų konvertavimas. Kai kurios korporacijos šiuo metu yra stambūs žaidėjai valiutų rinkoje.

Bankai yra tarpininkai tarp užsienio valiutos pasiūlos ir paklausos. Banko užsienio valiutų departamento pagrindinė užduotis yra sudaryti sąlygas savo komerciniams ir finansiniams klientams konvertuoti savo aktyvus, laikomus viena valiuta, į kitos valiutos lėšas. Bankų veikla užsienio valiutų srityje siekia per pasaulio finansinius centrus įtvirtinti vieningą tam tikros valiutos kainą. Jeigu koku tai momentu rinkos kaina smarkiai nukrypsta nuo vidurkio, tai arbitražininkas, (prekybininkas valiuta kuris siekia pasinaudoti tos pačios valiutos kainų skirtumais skirtingose vietose tuo pačiu metu), greitai atstatys pusiausvyrą. Taigi, valiutų rinka veikia kaip labai svarbus reguliatorius laisvoje monetarinėje sistemoje.

Brokeriai valiutiniuose sandėriuose yra tik kaip tarpininkai. Jų tikslas yra suvesti pirkėjus ir pardavėjus. Jie pastoviai skambina bankų dileriams, kad gautų geriausią kainą.

Šiomis kainomis brokerinių kontorų klientai ir gali sudaryti sandėrius. Brokerių pelnas - komisiniai nuo kiekvieno sandėrio. Daugelis komercinių klientų nesinaudoja brokeriais; jie patys pasirenka banką, siūlantį patraukliausius kursus. Komerciniai bankai dažnai atlieka tarpusavio operacijas per brokerius, taip pat vyksta ir centrinio banko operacijos su komerciniais bankais.

Pagrindiniai tarptautiniai komerciniai bankai veikia ir kaip dileriai, prekiaujantys savo sąskaita, ir kaip brokeriai, prekiaujantys importuotojų, eksportuotojų ir tarptautinių investuotojų sąskaita. Veikdami kaip dileriai, bankai seka grynąją ilgąją arba trumpąją valiutos poziciją ir stengiasi gauti pelno iš kursų pasikeitimo (ilgoji pozicija reiškia, kad kuria nors valiuta išreikšti banko aktyvai yra didesni už ta pačia valiuta išreikštus pasyvus, trumpoji - atvirkščiai). Tokie bankai specializuojasi vienu ar kitu valiutų prekyboje ir turi didžiules užsienio valiutų atsargas. Veikdami kaip brokeriai, bankai perka ir parduoda užsienio valiutą klientams pagal dilerių nustatytą kursą.

Korporacijos perka ar parduoda valiutą kai reikia mokėti už prekes ar žaliavas užsienio tiekėjams. Taip pat sudarinėja ateities sandėrius apdrausti būsimus pinigų srautus nuo valiutų kursų svyravimo.

Kiekvienos didžiosios šalies finansų centras turi savo valiutų keitimo rinką, tačiau Londono, Niujorko, Frankfurto ir Tokijo valiutų rinkos yra geografiniai vienos pasaulinės valiutų rinkos centrai. Kiekvieno finansų centro pagrindiniai bankai telefono ir telekso ryšiais yra sujungti su kitų finansų centrų pagrindiniais bankais bei bankais, esančiais tame pačiame finansų centre.

Pagal sandėrių mastus valiutų keitimo (pirkimo ir pardavimo) rinka yra didžiausia rinka pasaulyje. Konkurencija valiutų keitimo rinkoje yra labai didelė, nes tą rinką sudaro labai daug dalyvių, iš kurių nė vienas neužima palyginti didelės rinkos dalies. Valiutų kursai kinta nuolat, ir pasikeitimai dažnai yra labai maži, pavyzdžiui 0,01 procento dalis.

Prekyba užsienio valiuta vyksta visą laiką, nes įvairių miestų rinkos yra skirtingose laiko juostose. Pavyzdžiui, Los Andžele esantis bankas gali prekiauti su Tokijo bankais vėlai vakare Los Andželo laiku, su Londono bankais - visą naktį ir su Niujorko birža nuo ankstyvo ryto iki popietinių valandų.

Valiutos kursas – tai vienos šalies piniginio vieneto kaina, išreikšta kitos šalies piniginiiais vienetais, vykdant pirkimo - pardavimo operacijas. Ši kaina gali būti nustatoma pagal paklausą ar pasiūlą atitinkamai valiutai laisvos rinkos sąlygomis, arba gali būti griežtai reglamentuota vyriausybės sprendimu arba šalies centrinio

finansų - kredito organo, paprastai centrinio banko. Tačiau dažniausiai valiutos kaina apsprendžiama per laisvos rinkos ir atitinkamo vadovaujančio finansų - kredito organo, siekiančio išvengti per didelio valiutos kurso kilimo ar kritimo sąveiką. Kursas kinta dėl to, kad būtų atkurtas ar palaikomas balansas tarp išmokų užsienio šalims ir įplaukų, gaunamų iš tų šalių.

Sąlygos, kuriomis prekiaujama nacionalinėmis valiutomis, lemia pasaulio skirstymą į valiutų regionus, pavyzdžiui, JAV dolerio regioną, Japonijos jenos regioną, Euro regioną ir kitus nacionalinių ar daugianacionalinių valiutų regionus.

Jeigu valiutų kursai kistų laisvai, ir bet kurios ateities datos vienos ar kitos valiutos kursas būtų tikrai žinomas, rinkos dalyviams būtų visiškai tas pat, kokia valiuta išreikšti jų turtas ir įsipareigojimai. Tokiame pasaulyje skirtumai tarp palūkanų normų už panašius aktyvus, išreikštus skirtingomis valiutomis, visiškai atspindėtų numatomus valiutų kursų pokyčius - ir tie numatomi pokyčiai būtų realizuoti. Palūkanų normų skirtumai kompensuotų investuotojams nuostolius, patirtus dėl to, kad aktyvai buvo laikomi tokia valiuta, kuri nuvertėjo.

Tačiau, tarptautinėms pinigų ir kapitalų rinkoms būdingas netikrumas dėl būsimųjų valiutų kursų. Net ir tuo atveju, kai šalys įsipareigoja palaikyti tvirtus ar susietus valiutų kursus, investuotojai supranta, kad tie kursai gali būti pakeisti. Netikrumas dėl valiutų kursų verčia juos svarstyti, kokia valiuta turėtų būti išreikšti jų turtas ir įsipareigojimai.

Valiutos kursas gali būti išreiškiamas keliais būdais.

Tiesioginė kotiruotė - tai tokia kotiruotė, kai vienas užsienio valiutos vienetas išreikštas atitinkamu nacionalinės valiutos kiekiu. Pavyzdžiui, Šveicarijoje vienas JAV doleris bus prilygintas atitinkamam Šveicarijos frankų kiekiui $US\$ 1.00 = CHF 1.2551$. Tačiau Jungtinėse Valstijose vienas Šveicarijos frankas bus lygus atitinkamam centų kiekiui $CHF 1.00 = US\$ 0.5933$. JAV doleris šiuo metu yra laikomas bazine valiuta, todėl Amerikoje atsirado tendencija naudoti netiesiogines kotiruotes. Tačiau prekyba valiutomis tarptautinėje tarpbankinėje valiutų rinkoje (FOREX) vyksta tiesioginių kotiruočių pagalba. Tik kelios valiutos yra kotiruojamos netiesiogiai. Pavyzdžiui, dileris, REUTER'io terminalo ekrane, mato tokias USD ir CHF kotiruotes:

CHF =		Latest Rates					20MAY06 06:50	
	Bid/Ask	Contributor	Loc	Source Deal	Time	High	Low	
↓	1.2551/58	RABOBANK	UTR	RABO RABU	06:50	1.2567	1.2532	
	1.2555/60					Close		
	1.2558/62							

1 pav. USD ir CHF kotiruotė. [REUTER terminalas]

Paaiškinimai:

CHF - valiutos kodas (Šveicarijos frankas);

Bid/Ask - paskutinės kotiruotės (Bid - pirkimo, Ask - pardavimo). Šiuo atveju USD perka po 1.2551 CHF, o parduoda po 1.2558 CHF;

Contributor - bankas, kuris kotiruoja EUR prieš USD. Šiuo atveju tai RABOBANK;

Loc - banko, kuris kotiruoja, buvimo vieta. Šiuo atveju tai Utrichtas (Olandija);

Source ir Deal -banko kodai, kurie yra suteikiami REUTER terminale, kad būtų lengviau surasti informaciją apie banką terminale;

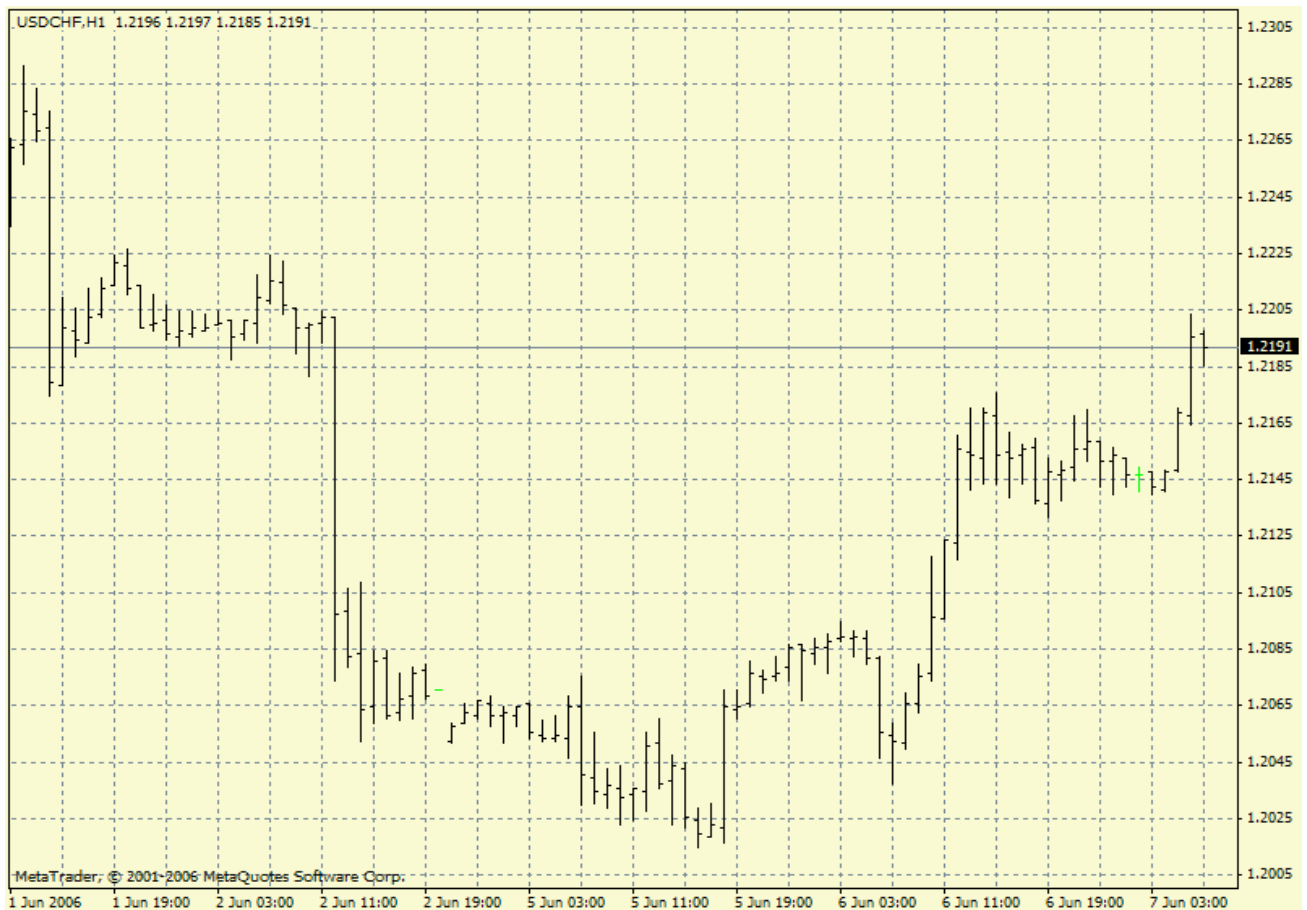
Time - kotiravimo laikas (06:50);

High - aukščiausias dienos kursas - 1.2567;

Low - žemiausias dienos kursas - 1.2532;

Close - uždarymo kursas.

Visa tai grafiškai atrodo taip:

2 pav. USD/CHF 1 valandos grafikas
[Metatrade terminalas]

Grafike pavaizduotas USD/CHF kurso kitimas nuo 2006.06.01 iki 2006.06.07. Iš grafiko galime pasakyti, jog USD/CHF prekybos diapazonas šiuo metu sudaro 1.2005 – 1.2285. Šiuose rėmuose USD/CHF buvo prekiauta visą paskutinę savaitę.

Didžioji Britanija yra viena iš nedaugelio šalių, naudojančių netiesioginio kotiravimo sistemą. Londone JAV doleris kotiruojamas GBP 1.00 = USD 1.8405. Tai yra netiesioginis kotiravimas. Kaip matome jo esmė yra ta, kad šiuo atveju vienas nacionalinės valiutos vienetas išreiškiamas atitinkamu užsienio valiutos kiekiu. Tačiau, nepriklausomai nuo to, kokią kotiravimo sistemą naudosime, kai du partneriai iš skirtingų šalių nori sudaryti valiutinį sandėrį, vienas iš jų bus priverstas naudoti netiesioginį kotiravimą operacijoje su partnerio valiuta. Dar būtų galima paminėti, kad netiesiogiai kotiruojami yra Australijos doleriai ir Naujosios Zelandijos doleriai, pvz. AUD 1.00 = USD 0.7678.

Labai paprasta iš vieno kotiravimo pervesti į kitą. Pavyzdžiui, Šveicarijos franką norint išreikšti netiesioginiu kotiravimu, reikia atlikti nesudėtingą operaciją $CHF\ 1.00 = USD\ (1/1.2191) = 0.8203$ arba Anglijos svarą sterlingų tiesiogiai kotiruojant $USD\ 1.00 = GBP\ (1/1.8405) = 0.5433$.

Kryžminiai kursai – tai santykis tarp dviejų valiutų, kuris kyla iš jų kursų santykio su trečia valiuta. Jeigu Londono bankas atlieka Šveicarijos frankų pirkimą arba pardavimą už EUR, tai reiškia, kad bus naudojami kryžminiai kursai. Paprastai, nurodant kryžminį kursą vienas stambesnės valiutos vienetas išreiškiamas tam tikru kiekiu kitos, smulkesnės užsienio valiutos.

Pavyzdžiui, $EUR\ 1.00 = JPY\ 145.77$, $AUD\ 1.00 = JPY\ 84.71$.

Yra du būdai gauti kryžminį kursą. Pats paprasčiausias yra kai kursą pateikia rinkos specialistas. Jis niekuo nesiskiria nuo tiesioginių ir netiesioginių kotiravimų išskyrus tai, kad sandoryje nenaudojamas JAV doleris.

Antras būdas - grynai matematinis. Turint dviejų valiutų kursus JAV dolerio atžvilgiu galima matematiškai apskaičiuoti šių dviejų valiutų kryžminį kursą. Tam yra naudojamos kelios taisyklės. Norint apskaičiuoti kryžminį kursą turint dvi tiesiogines kotiruotes, reikia dalinti kursus JAV dolerio atžvilgiu. Pavyzdžiui :

$$USD/CHF = 1.2190 \quad USD/JPY = 110.85$$

Kryžminis kursas bus

$$JPY/CHF = 110.85/1.2190 = 90.94$$

Norint apskaičiuoti kryžminį kursą turint dvi netiesiogines kotiruotes, reikia taip pat dalinti valiutų kursus JAV dolerio atžvilgiu. Pavyzdžiui :

$$GBP/USD = 1.8405 \quad AUD/USD = 0.7655$$

Kryžminis kursas bus

$$GBP/AUD = 1.8405/0.7655 = 2.4043$$

Norint apskaičiuoti kryžminį kursą turint tiesioginę ir netiesioginę kotiruotes, reikia sudauginti valiutų kursus JAV dolerio atžvilgiu. Pavyzdžiui :

$$\text{GBP/USD} = 1.8405 \quad \text{USD/CHF} = 1.2190$$

Kryžminis kursas bus

$$\text{GBP/CHF} = 1.8405 * 1.2190 = 2.2436$$

Kaip jau minėta užsienio valiutos judėjimo tendencijos kardinaliai pasikeitė nustojus funkcionuoti fiksuotų valiutų kursų sistemai dvidešimto amžiaus aštunto dešimtmečio pradžioje. Fiksuotų valiutų kursų sistema sudarė kliūtis valiutų devalvavimui ar devalvavimui nes neleido peržengti atitinkamai žemų ir aukštų valiutinės intervencijos taškų.

Pagrindiniai veiksniai lemiantys valiutų kursus:

Vienas iš pagrindinių veiksnių yra šalies ekonomikos vystymasis. Gerai išvystyta ekonomika stiprina nacionalinę valiutą, greitina nacionalinės valiutos kurso augimą lyginant su kitomis užsienio valiutomis. Šalyje, kurios ekonomika silpna, valiutos kursas, kaip taisyklė, krenta.

Šalies mokėjimų balanso būklė yra valiutos išorinės paklausos veiksnys. Paklausa valiutai kyla iš prekių ir paslaugų eksporto, o taip pat iš kapitalo įplaukų. Savo ruožtu valiuta yra siūloma apmokėti importuojamoms prekėms ir paslaugoms, o taip pat „išeinant“ kapitalui iš šalies. Bendro mokėjimų balanso perteklius reiškia grynąją paklausą valiutai, sudarančią spaudimą aukštyn, o deficitas atvirkščiai – silpnina valiutą. Kadangi šalies ekonomika niekada nestovi vietoje, tai ir šalies mokėjimų balansas pastoviai kinta. Dėl šios priežasties pastoviai kinta ir valiutos kursas.

Padėtis šalies mokėjimų balanse ir jo perspektyvos gali geriausiai padėti suprasti valiutos keitimo kurso judėjimus. Vertinant šalies ekonomiką reikia atkreipti dėmesį į tokius dalykus kaip infliacija, palūkanų norma bei bendra ekonominė šalies būklė. Žinoma, svarbų vaidmenį vaidina ir politinė situacija pasaulyje ir atitinkamoje šalyje. Taigi, norint teisingai atspėti kurso judėjimo kryptį, reikia atsižvelgti į fundamentalius ir techninius veiksnius, o taip pat ir į nuotaiką, vyraujančią tarp rinkos dalyvių.

Veiksnius, įtakančius valiutos kursą, dar būtų galima pavadinti apibrėžiamaisiais (ekonominiai ir politiniai faktoriai) ir konjunktūriniais, kurie priklauso nuo sąlygų tam tikru momentu ir juos labai sunku prognozuoti.

Ilgalaikiams veiksniams, veikiantiems nacionalinės valiutos padėti pasaulinėje rinkoje, taip pat galima priskirti:

- šalies prekių konkurencingumą pasaulinėje rinkoje, eksportas skatina paklausą valiutai, stiprina jos kursą;

- nacionalinių pajamų augimas sąlygoja užsienio produkcijos paklausos padidėjimą, o tuo pačiu didina užsienio valiutos išlaidas;

- prekių ir paslaugų vidaus kainų žymus didėjimas sąlygoja pigesnių užsienio prekių pirkimą ir sumažina tėvyninių prekių ir paslaugų paklausą, o tai veda prie užsienio valiutos pasiūlos sumažėjimo ir nacionalinės valiutos nuvertėjimo;

- palūkanų normų padidinimas gali būti priemone pritraukti užsienio kapitalą, tačiau tai gali sukelti ir atvirkštinę reakciją: brangus kreditas apsunkina investicijas šalies viduje;

Tarp konjunktūrinių veiksnių sunku išskirti svarbiausius, nes jie nuolat kinta. Kartais spaudoje skelbiamos prielaidos arba specialistų prognozės sukelia daug didesnius valiutų kursų svyravimus negu pagrindiniai veiksniai. Tai veiksniai susiję su tarptautine karine - politine aplinka, psichologiniais niuansais, įvairiomis stichinėmis nelaimėmis ir t.t., kuriuos sunku numatyti.

II. Valiutinės rizikos samprata

Įvairūs autoriai r šiek tiek skirtingai apibūdina valiutos kurso riziką.

Autorius	Apibūdinimas
Lietuvos bankas	Užsienio valiutos kurso rizika tai rizika, kad dėl nepalankių valiutos kursų pokyčių užsienio atsargų vertė, vertinant nacionaline valiuta, gali sumažėti. Lietuvos bankas. Užsienio atsargų valdymas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www.lb.lt/apie/nuostatos.html >
G. Startienė	Valiutos kurso rizika atsiranda, laikant mokesčius reikalavimus ir įsipareigojimus užsienio valiuta. Ši rizika susijusi su valiutos kurso pasikeitimu: - eksportuotojo požiūriu, susidaro rizika, kad užsienio valiuta nuvertės (šalies valiutos vertė padidės), todėl užsienio valiuta gautas mokėjimas taps vertas mažiau vidaus valiutos vienetų; - importuotojo požiūriu, susidaro rizika, kad užsienio valiuta pabrangs (šalies valiuta sumažės), todėl įsipareigojimų vertė vidaus valiuta padidės (G. Startienė 2002).
Parex Baltijos jūros valstybių investicinio akcijų fondo prospektas	Valiutos rizika - galimybė, kad dėl valiutų kursų svyravimų investicijų vertė nominuota atitinkama valiuta pasikeis nepalankia kryptimi. Parex Baltijos jūros valstybių investicinio akcijų fondo prospektas. UAB "Parex investicijų valdymas". [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www.parexinvest.lt/pdf >

Nežiūrint į šiek tiek skirtingus atskirų autorių akcentus galima sakyti, kad pats bendriausias valiutų kursų rizikos apibūdinimas gali būti: Valiutinė rizika – tai dėl valiutos kurso pasikeitimo susidaręs nenumatytas pelnas arba nuostolis.

Rizikos klasifikacijoje valiutinė rizika priskiriama prie sisteminės rizikos tipo. Taip pat valiutų kursų riziką galima priskirti prie finansinės rizikos grupės, kuriai dar priklauso kredito, palūkanų ir refinansavimo rizika.

Nagrinėjant valiutinės rizikos prigimtį, paprastai, analizuojami trys tarpusavyje susiję veiksniai – valiutos kursas, palūkanų norma, infliacija – apsprendžiantys valiutų kursų rizikos susidarymą ir mastą. Ekonominėje literatūroje valiutos kurso, palūkanų normos ir infliacijos tarpusavio ryšiai yra apibūdinami trimis pagrindinėmis teorijomis:

I. Perkamosios galios teorija – apibūdina ryšį tarp dviejų valiutų kursų ir infliacijos lygio;

Ši teorija aprašoma šia pagrindine lygybe:

$$\text{Valiutos kurso pokytis} = \text{Infliacijos lygių skirtumas}$$

Lygybė reiškia, kad (visom kitom sąlygom esant nekintamom) dviejų valstybių nacionalinių valiutų kursų pasikeitimai atsispindės šių valstybių kainų lygiuose. Tai pat, esant laisvai prekybai, negali skirtis tų pačių prekių kainos įvairiose šalyse tuo pačiu metu, kadangi bet koks kainų pasikeitimas iššauks prekių srautų padidėjimą ar sumažėjimą ir kainų lygis vėl suvienodės.

II. Tarptautinis Fišerio efektas – nagrinėja palūkanų normos priklausomybę nuo lūkesčių kaip keisis valiutos kursas;

Tarptautinis I. Fišerio efektas apibūdinamas lygybe:

$$\text{Laukiamas valiutos kurso pokytis} = \text{Palūkanų normos pasikeitimas}$$

Ji teigia, kad valiutos kursas keisis tik tuo atveju, jeigu bus tikimasi palūkanų normos pokyčio ateityje.

III. Objektyvaus ateities kurso teorija teigia, kad numatomas valiutos kursas ateityje atspindi būsimą nedelsiamą valiutos kursą.

$$\text{Laukiamas valiutos kursas} = \text{Ateities valiutos kursas}$$

Ateities kurso teorija tvirtina, jog išankstinis valiutos kursas yra geriausias ir objektyvus. Teorija grindžiama prielaida, kad rinkoje yra daug racionalių, pelno siekiančių investuotojų, kurie greitai reaguoja į bet kokią naują informaciją. Atsiradus naujai informacijai, investuotojai įvertina investicinę vertę ir atitinkamai pakeičia rinkos kainą. Todėl bet kuriuo momentu akcijų, kitų vertybinių popierių ar valiutos kainos yra nešališkas visos prieinamos informacijos atspindys, ir yra geriausia tikrosios turto vertės išraiška, nes ateities kursas ir jo pokyčiai atspindi rinkos dalyvių lūkesčius, susijusius su šimis akcijomis, kitais vertybiniais popieriais ar valiutomis.

Valiutos kurso rizika įtakoja ne tik įmonės mokėtinas bei gautinas sumas, bet taip pat ir turto bei pačios įmonės vertę.

Būtina pažymėti tai, kad įmonės susiduria su skirtingomis valiutinės rizikos rūšimis (atmainomis) kurios skirtingai veikia įmonę ir jos perspektyvas. D. Laskienė ir J. Pridotkienė (2002) savo straipsnyje apibendrinusios kelių autorių išsakytas nuomones, išskiria šias valiutinės rizikos rūšis:

1. *operacinė (susitarimo) rizika*. Tai galimybė negauti planuoto pelno arba patirti nuostolių dėl laukiamų pinigų srautų valiutos kurso pasikeitimo. Eksportuotojas, gaunantis užsienio valiutą už parduotą produkciją, patirs nuostolių, nukritus užsienio valiutos kursui nacionalinės valiutos atžvilgiu, o importuotojas, mokėdamas užsienio valiuta, patirs nuostolių, pakilus užsienio valiutos kursui nacionalinės valiutos atžvilgiu;
2. *perskaičiavimo (balansinė) rizika*. Jos atsiradimą lemia neatitikimas tarp įmonės aktyvų ir pasyvų, išreikštų įvairių šalių valiutomis. Jei investicijos padarytos valstybėje su pastoviai smunkančiu valiutos kursu, tai gaunamas pastovus bendras grynosios vertės mažėjimas;
3. *ekonominė rizika* – tai valiutos kurso svyravimo įtaka įmonės ekonominei padėčiai (sumažėja apyvarta, nepalankiai pasikeičia produkcijos kainos, palyginus su konkurentų produkcijos kainomis). Pavyzdžiui, jei bendrovė dalyvauja dviejose ar trijose eksporto rinkose, ir šių valiutų rinkos nuolat palaiapsniui nuvertėja, tai, net jei eksportuotojas išlaiko pastovias kainas, pirkėjams eksporto rinkoje kainos nuolat auga ir galiausiai rinka gali būti visiškai prarandama. Problema labai paaštrėja, kai eksportuotojai savo marketingo strategijoje akcentuoja žemas kainas;

4. *paslėptoji rizika* – tai operacinė, perskaičiavimo ir ekonominė, kurios iš karto nematyti. Pavyzdžiui, tiekėjas parduoda žaliavas vidaus rinkoje, o įmonė, kuri naudojasi jo paslaugomis, netiesiogiai gali patirti valiutinę riziką, kadangi nacionalinei valiutai nuvertėjus, tiekėjas turės padidinti tiekiamų žaliavų kainas ir pan. (Laskienė, Pridotkienė, 2002, p. 44).

Kiekviena įmonė gali reguoti į riziką skirtingai. Įmonė gali nuspręsti:

- I. Vykdyti visiško apsidraudimo politiką, tai yra draustis nuo visuose sandoriuose patiriamos valiutinės rizikos. Šiuo atveju turi būti sprendžiama ar ši politika ekonomiškai apsimoka (ar ne per didelės jos vykdymo išlaidos).
- II. Pasirinkamo apsidraudimo politika. Įmonė valiutos kurso pasikeitimo riziką draudžia tik tada, kai rizikos mastas viršija tam tikras nustatytas ribas. Taigi, apsidraudimo nuo rizikos išlaidos mažėja.
- III. Neapsidraudimo politika. Paprastai tokia įmonės politika taikoma tada, kai vadovai nežino, kokiais būdais sumažinti valiutinę riziką, valiutinės rizikos apimtys nėra didelės, vadovai tikisi, kad valiutos kursai išliks tokie patys, ar bus palankūs įmonei.

Finansų specialistai įvardina tokius valiutinės rizikos mažinimo būdus:

- Derinti įmonės turtą ir įsipareigojimus pagal valiutas. Toks valiutos kurso rizikos valdymo būdas vadinamas balansiniu. Jis yra pigiausias ir efektyviausias. Prekybos įmonė turi stengtis pirkti prekes už tą pačią valiutą, kuria jos bus parduodamos; gamybos įmonė - pirkti žaliavas ta valiuta, kuria bus gatos įplaukas už pagamintą produkciją.
- Sudarant sutartis skirtingomis valiutomis reikia nustatyti tokias atsiskaitymo už prekes ar žaliavas kainas, kurios kinta atsižvelgiant į valiutos kurso kitimą.

Įmonėms naudinga valiutinę riziką valdyti vidinėmis priemonėmis, kadangi jos yra pigiausios, tačiau pasitaiko situacijų, kuomet valiutinės rizikos vidinėmis priemonėmis valdyti neįmanoma arba jos sumažinimo laipsnis vis tiek yra nepakankamas. Tuomet įmonės turėtų pasitelkti išorines apsidraudimo priemones, t.y. išvestines finansines priemones arba kitaip vadinamus išvestinius finansinius instrumentus.

Išvestinis finansinis instrumentas – tai finansinis instrumentas, finansinis kontraktas/sandoris, kurio charakteristikos ir vertė priklauso nuo pagrindinio instrumento ar

turto. T.y. jis formuojamas tam tikro turto pagrindu ir jo vertė išreiškiama to turto vertės pavidalu. Išvestinio instrumento pagrindu gali būti bet koks turtas, pvz.: akcijos, valiutos, prekės, gamtiniai resursai ir t.t..

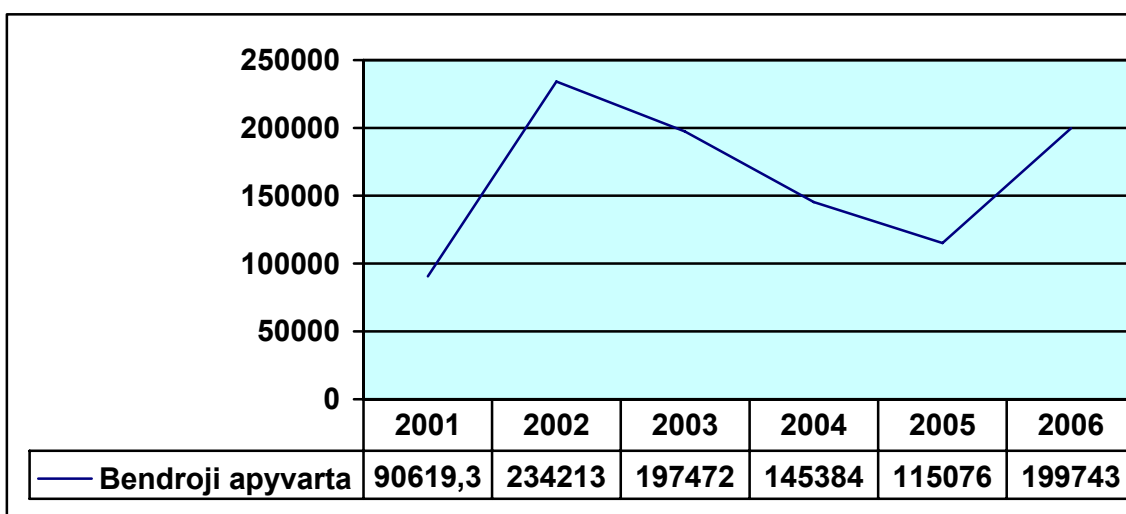
Valiutos kurso pasikeitimo nuostolių mažinimui (apsidraudimui nuo rizikos) įmonėse gali būti naudojamos šios išorinės priemonės:

- draudimasis išankstiniais sandoriais;
- draudimasis ateities sandoriais;
- draudimasis pinigų rinkos instrumentais;
- draudimasis valiutiniais pasirinkimo sandoriais;
- draudimasis apsikeitimo valiutomis sandoriais;
- numatant nuostolius ir sukaupiant rezervą;
- panaudojant oficialių eksporto rėmimo fondų lėšas.

III. Lietuvos valiutų rinkos dinamika 2001–2006 m.

Per 2001 – 2006 metus bendroji Lietuvos valiutų rinkos apyvarta išaugo 2,2 karto. Analizuojamu laikotarpiu Lietuvos valiutų rinka vystėsi ypač netolygiai. Didžiausia apyvarta buvo 2002 metais. Tai sietina su bazinės valiutos pasikėtimu. 2002 m. vasario 2 d. litas fiksuotu kursu susietas su euru. Po to apyvarta mažėjo iki 2005 metų, o per 2006 metus vėl išaugo 74 procentais. 2006 m. valiutų rinkos apyvartos augimą, reikia sieti su Eurointegraciniais procesais ir struktūrinių fondų lėšų panaudojimu.

Bendroji valiutų rinkos apyvarta (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis.

Nagrinėjamu laikotarpiu didžiąją rinkos apyvartos dalį sudaro apyvarta negrynaisiais pinigais – vidutiniškai apie 95,65 proc.

Iki 2002 m. 02 mėn. didžiausia sandorių dalis buvo vykdoma doleriais. Nuo 2002 m. 02 mėn. padėtis kardinaliai pasikeitė. Lietuvos nacionalinė valiuta – litas – buvo susieta su euru, nustatytas fiksuotas euro ir lito santykis. Nuo tada pagrindiniai sandoriai vykdomi eurais. Kitomis valiutomis atliekami sandoriai sudaro tik labai nedidelę dalį.

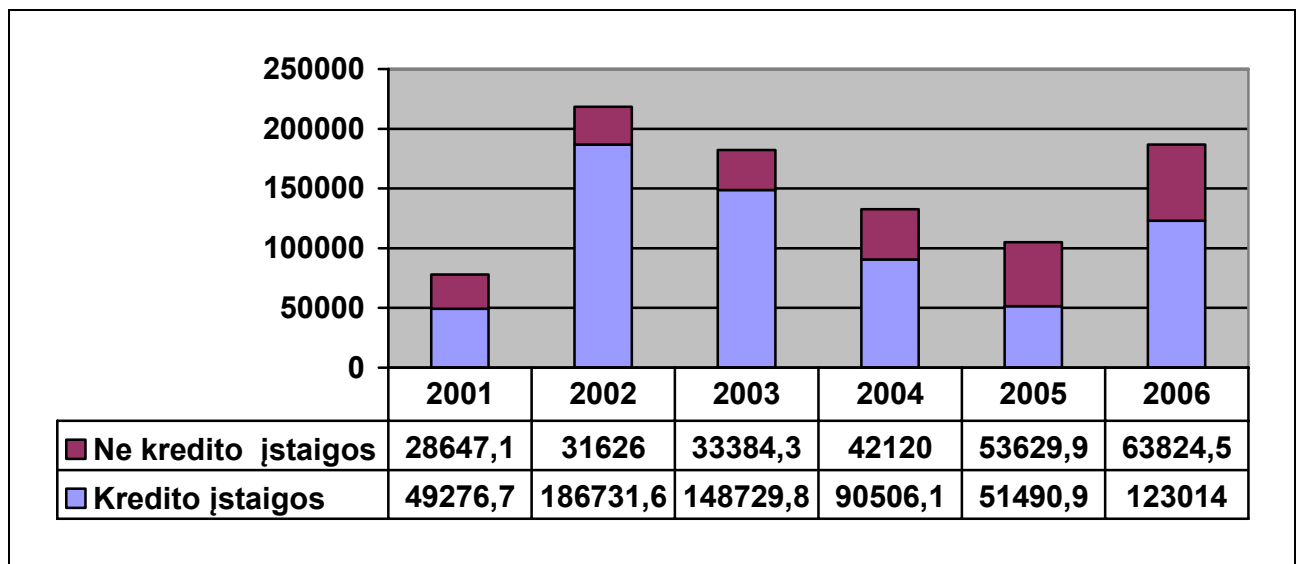
Lietuvos valiutų rinkoje visi dalyviai skirstomi į:

- rezidentų kredito įstaigos;
- rezidentų ne kredito įstaigos;
- ne rezidentų kredito įstaigos;
- nerezydentų ne kredito įstaigos.

Rezidentai – juridiniai ir fiziniai asmenys, nuolat arba laikinai, bet ilgiau kaip vienus metus, gyvenantys Lietuvoje ir turintys ekonominių interesų (*Bankų statistikos metraštis 2005*).

Ne rezidentai - juridiniai ir fiziniai asmenys, nuolat gyvenantys bei veikiantys kitose šalyse arba gyvenantys ir veikiantys Lietuvoje trumpiau kaip vienus metus (*Bankų statistikos metraštis 2005*).

Valiutų rinkos apyvarta pagal sandorių dalyvius (mln. Lt)

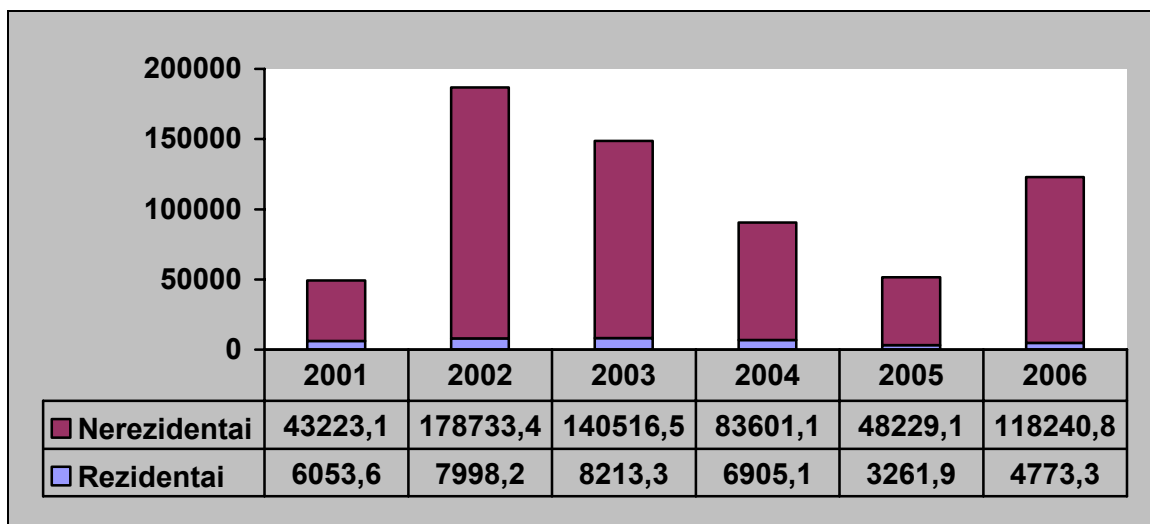
Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis.

Valiutų rinkos dalyviai yra skirstomi į kredito bei ne kredito įstaigas. Kaip matyti iš 3 paveikslo, kredito įstaigos sudaro didžiąją dalį visų valiutų rinkos sandorių. Per visą laikotarpį kredito įstaigos sudarė apie 70 proc. visų valiutų rinkos sandorių. Tik 2005 m. ne kredito įstaigų dalyviai sudarė šiek tiek daugiau sandorių, nei sudarė kredito įstaigos. Kredito įstaigos 2005 m. sudarė tik 48 proc. visų rinkos apyvartos sandorių, ir tai buvo mažiausia per visą analizuojamą laikotarpį., o 2006 jų dalis pakilo iki 52 proc.

Tiek kredito įstaigų dalyviai, tiek ne kredito įstaigų dalyviai dar yra skirstomi į dalyvius rezidentus bei dalyvius ne rezidentus. Kaip matyti 4 paveiksle, kredito įstaigų tarpe dominuoja dalyviai ne rezidentai. Rezidentai vidutiniškai sudaro apie 6 proc. visų

sandorių apyvartos, o ne rezidentai - 94 proc. Ir, kaip matyti, rezidentų sudaroma sandorių dalis po truputį mažėja.

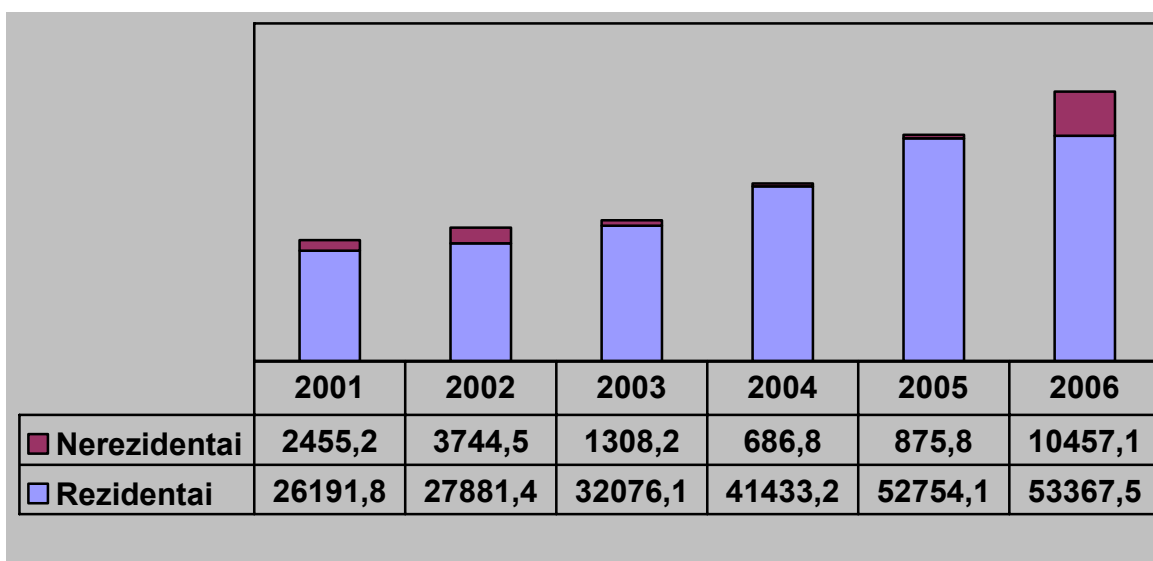
Kredito įstaigų valiutų rinkos apyvarta pagal sandorių dalyvius (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis.

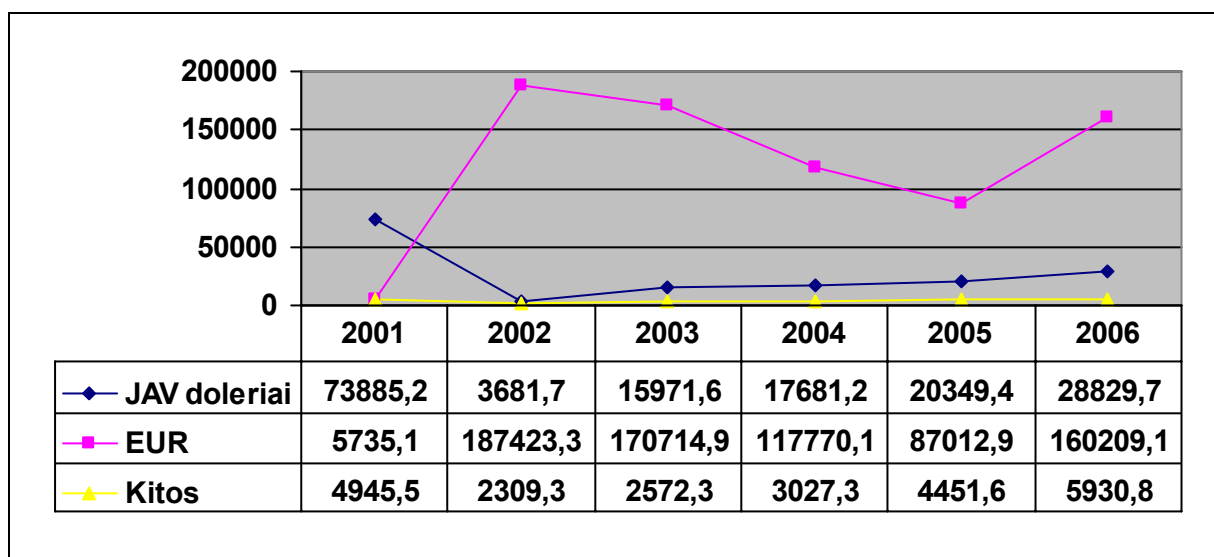
Atvirkštinė situacija yra kredito įstaigose. Čia dominuoja dalyviai ne rezidentai, sudarantys apie 95 proc. visų sandorių. O dalyviai rezidentai sudaro tik apie 5 proc. visų sandorių. Taigi, galima daryti išvadą, jog užsienio bankai bei kitos kredito įstaigos Lietuvos valiutinėje rinkoje prekiauja daugiau nei vietinės kredito įstaigos. Priešingai nei ne kredito įstaigų atveju, čia mažėja rezidentų sudaroma sandorių dalis.

Ne kredito įstaigų valiutų rinkos apyvarta pagal sandorių dalyvius (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis.

Valiutų rinkos apyvarta pagal sandorių valiutas (mln.lt)

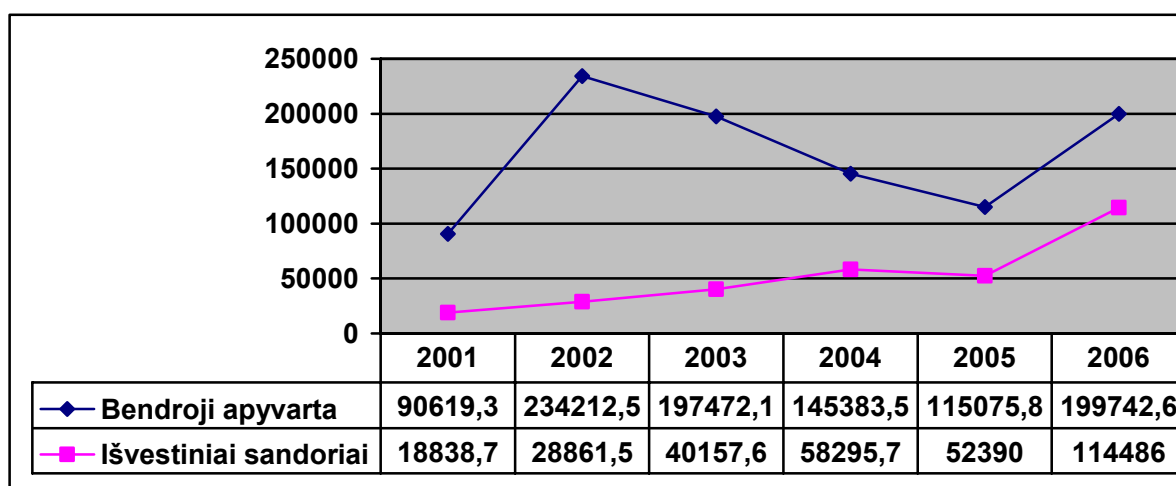

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis.

Lietuvos tarpbankinėje valiutų rinkoje atliekami visi sandoriai, išskyrus ateities sandorius.

Apibendrinant galima teigti, kad valiutų rinkos sandoriai naudojami spekuliacijai ir rizikos mažinimui. Šiuos sandorius naudoja tiek individualūs, tiek instituciniai investuotojai. Kiekvienas dalyvis gali pasirinkti konkrečią sandorių rūšį, kuri tenkintų jo poreikius.

Išvestinių sandorių apyvarta Lietuvos valiutų rinkoje (mln. Lt)

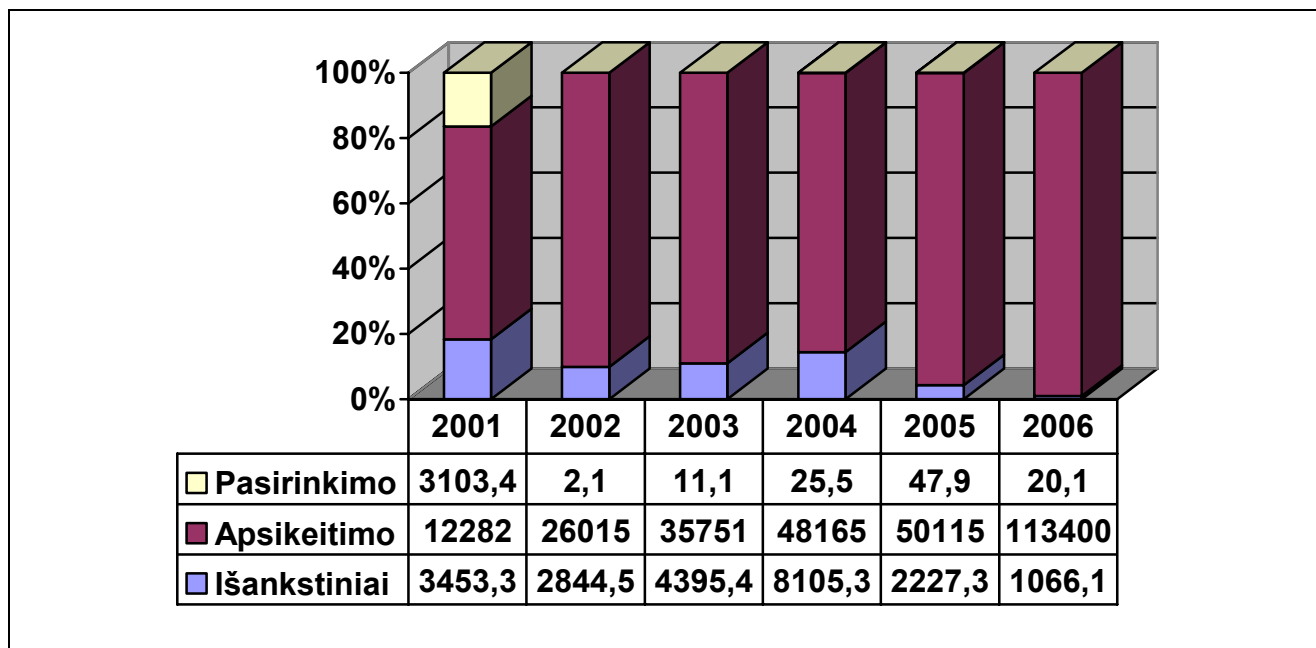

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis.

Patys populiariausi išvestiniai sandoriai yra apsikeitimo sandoriai, sudarantys apie 91 proc. visos išvestinių sandorių apyvartos. Mažiausia dalis tenka pasirinkimo sandoriams

– jie vidutiniškai sudaro tik apie 1,2 proc. visos apyvartos. Išankstiniai sandoriai sudaro apie 7,8 proc. visų išvestinių sandorių.

Išvestiniai sandoriai pagal rūšis Lietuvos valiutų rinkoje (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis.

Nors Lietuvos banko pateikiamuose statistikos metraščiuose pastebima, jog didėja išvestinių valiutos keitimo sandorių dalis bendroje valiutų rinkos apyvartoje, neįmanoma pakankamai įmonių vadovų susidomėjimas šiais valiutinės rizikos valdymo instrumentais.

Mažo išvestinių finansinių instrumentų populiarumo pagrindinės priežastys yra šios:

- įmonių vadovai mano, jog tokie instrumentai tinka tik spekuliacijai valiutomis, t.y. pirkimo bei pardavimo sandoriams, kuomet pagrindinis tikslas yra uždirbti iš šios veiklos;
- įmonės neturi pakankamai kvalifikuotų specialistų, kurie suprastų išvestinių finansinių instrumentų teikiamas galimybes ir sektų bei prognozuotų valiutų kursus;
- teigiama, jog neįmanoma numatyti valiutos kurso pasikeitimų, todėl kartu sudėtinga apskaičiuoti galimus nuostolius, kuriuos įtakotų neigiamas kurso pasikeitimas;
- rizika valdoma daugiausiai vidinėmis priemonėmis. ;

- Lietuvos nacionalinė valiuta litas yra susieta fiksuotu kursu su ES valiuta – euru nuo 2002 m. vasario 2 dienos, todėl Lietuvos įmonėms bendradarbiaujant su ES šalimis, ši rizika yra minimali;
- Augančios prekybos apimtys su Europos Sąjungos šalimis apskritai mažina valiutinės rizikos kiekius ir išvestinių finansinių instrumentų populiarumą valiutinės rizikos valdyme;
- Bendra ES valiuta – euras populiarėja ir trečiojoje šalyse, todėl ja sudaroma vis daugiau tarptautinių sandorių. Lietuvos įmonėms tai reiškia, kad valiutinė rizika yra minimizuojama.

IV. Operacijų valiuta apskaita

Valiutų kursų pasikeitimas gali turėti teigiamos ir neigiamos įtakos įmonės rezultatams. Valiutų kursų psikeitimas gali vykti dėl kelių priežasčių:

- pagal kursą perkainojant likučius, esančius valiutinėse sąskaitose;
- keičiant valiutą į nacionalinius pinigus ir atvirkščiai (perkant ir parduodant valiutą);
- išduodant ar gaunant paskolą valiuta;
- vykdant atsiskaitymus valiuta su užsienio partneriais;
- vykdant investicijas valiuta.

ES iš esmės nenurodo kaip reikėtų perkainoti valiutinius straipsnius. Viena, ko reikalaujama 7 direktyvoje – nurodyti perkainavimo bazę. Vykdamas perkainavimą išskyla eilė buhalterinių problemų:

1. Kokų keitimo kursą naudoti perkainojant ? Paprastai naudojami dviejų tipų kursai: „pirmapradis“, kuris nustatomas pagal sandorio dieną buvusį kursą ir „uždarymo“ kursas balanso sudarymo dieną. Todėl perkainojant valiutinius straipsnius yra naudojamas vienas iš šių kursų.

2. Kaip vesti pajamų ir nuostolių apskaitą užsienio valiuta ? Informaciją apie pelną ir nuostolius iš valiutinių operacijų galima gauti dviem būdais:

a) Informacija apie sandorius. Šis būdas naudojamas tais atvejais, kai atsiranda kurso keitimo skirtumai nuo sandorio sudarymo dienos iki jo įvykdymo. Šiuo atveju gaunamas pelnas ar nuostolis tiesiogiai siejamas su sandoriu.

b) Informacija apie perkainojimą. Šis būdas naudojamas tada, kai atsiranda skirtumas tarp keitimo kursų dienos, kai sandorio rezultatai fiksuojami apskaitos dokumentuose, ir dienos, kai jie perkainojami balanso sudarymo dieną. Pirmiausia tai atsitinka naudojant „uždarymo“ kursą.

3. Daugelio šalių kompanijos valiutos kurso skirtumą buhalterinėje apskaitoje parodo kaip pelną arba nuostolius, o jų dukterinių įmonių perkainojimo skirtumus priskiria rezervams. Be to, dažnai realybė tokia, kad nurodyti skirtumai tarpusavyje susiję. Pavyzdžiu gali būti atvejis, kai motininės kompanijos paskola užsienio valiuta gali būti

panaudota finansuoti kapitalo investicijas į dukterinę įmonę. Tokiu atveju svarbu numatyti, kad perkainojimo skirtumai abiejose kompanijose būtų apskaitomi vienodai.

4. Atskira problema iškyla perkainojant valiutinius straipsnius kompanijų, veikiančių šalyse su aukštu infliacijos lygiu.

Valiutos keitimo kursas, ypač valiutos kėtimo kurso pasikeitimai, tarptautinėje kainodaroje atlieka svarbų vaidmenį. Nacionalinės valiutos nuvertėjimas eksportuojančiai įmonei naudingas dvejopu požiūriu:

1) išliekant tai pačiai paroduodamos produkcijos kainai vidaus valiuta, kaina, perskaičiuot į užsienio valiutą sumažėja, tai padidina eksportuojančios įmonės konkurencingumą tarptautinėje rinkoje.

2) jeigu eksportuotojas nekeičia prekės kainos užsienio valiuta, tai prekės pardavimo kaina, išreikšta nacionaline valiuta padidėja, kartu padidėja ir eksportuotojo pajamos nacionaline valiuta.

Nacionalinės valiutos kurso kilimo atveju stebimos priešingos tendencijos:

1) išliekant tai pačiai paroduodamos produkcijos kainai nacionaline valiuta, kaina, perskaičiuota į užsienio valiutą padidėja, tai sumažina eksportuojančios įmonės konkurencingumą tarptautinėje rinkoje;

2) jeigu eksportuotojas nekeičia prekės kainos užsienio valiuta, tai prekės pardavimo kaina, išreikšta nacionaline valiuta sumažėja, kartu sumažėja ir eksportuotojo pajamos nacionaline valiuta.

Tai akivaizdžios valiutos kurso pasikeitimo pasekmės eksportuotojui. Atskira įmonė negali pakeisti valiutos kurso sau palankia linkme. Kiekviena įmonė priima valiutos kurso pasikeitimus rinkoje kaip išorinę, nuo jos nepriklausančią sąlygą. Dauguma įmonių tokioje situacijoje kainų politikos srityje elgiasi pasyviai t.y. nekeičia kainos užsienio valiuta. Jei nacionalinė valiuta nuvertėjo, jos džiaugiasi papildomomis pajamomis, jei nacionalinės valiutos vertė užsienio valiutos atžvilgiu pakilo, jos susitaiko su patirtais nuostoliais. Tai akivaizdžiai parodo Lietuvos eksportuotojų patyrimas: 1996 – 1998 metų laikotarpiu kylant dolerio, o kartu ir lito kursui sumažėjo pajamos vidaus valiuta tų eksportuotojų, kurie tarptautinius sandorius buvo sudarę Vokietijos markėmis (Startienė G. 1999, p.337).

Įmonėms, komerciniais ryšiais susijusioms su užsienio partneriais, dažnai tenka pirkti užsienio valiutas, kuriomis turi atsiskaityti su užsienio partneriais todėl užsienio valiutos pirkimą ir pardavimą reikia išskirti kaip atskirą valiutinių operacijų rūšį. Šiuo atveju svarbūs du momentai.

Pirma, perkant ar parduodant užsienio valiutą nuo paskutinio jos perkainavimo iki pirkimo ar pardavimo dienos keičiasi lito ir užsienio valiutos kursas. Dėl to susidaro skirtumas dėl valiutų kursų svyravimo.

Antra, perkant (parduodant) užsienio valiutą sandoris sudaromas remiantis ne oficialiu, Lietuvos Banko skelbiamu lito ir užsienio valiutos kursu, o komerciniu, kurį nustato kiekvienas bankas savarankiškai.

Kaip žinia, visos valiutinės operacijos apskaitoje turi būti įkainotos oficialiu užsienio valiutos kursu, tačiau faktiškai mokama ar gaunama litų suma, dėl oficialaus ir komercinio kursų skirtumo, dažniausiai nesutampa. Šio valiutos pirkimo ar pardavimo rezultato nereikėtų priskirti teigiamai ar neigiamai valiutų kursų pasikeitimo įtakai, o teisingiausia būtų laikyti valiutos rinkos kainos perviršiu (deficitu), lyginant su jos verte, ir jų apskaitai naudoti kitas finansinės veiklos grupės sąskaitas, pvz., 539 *Įvairios kitos finansinės ir investicinės veikos pajamos* bei sąskaitą Nr. 6380 *Kitos finansinės sąnaudos*.

Valiutos pardavimas. Tarkime, kad įmonė savo valiutinėje sąskaitoje turi 500 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų, kuriuos 2007 m. sausio 21 d. nusprendė parduoti, t.y. konvertuoti į litus. 2006 m. gruodžio 31 d. turima valiuta buvo įvertinta kursu 1 GBP = 5,2 Lt. Pardavimo dieną (2007 m. sausio 21 d.) Lietuvos Banko skelbiamas kursas lygus 1 GBP - 5,2244 Lt. Tuo tarpu komercinis bankas tą dieną Didžiosios Britanijos svarus sterlingų pirko komerciniu kursu 1 GBP - 5,2101 Lt. Atliekame buhalterinius įrašus:

I. Parduodamos valiutos kaina sutampa su oficialiu lito ir užsienio valiutos kursu (oficialus lito ir užsienio valiutos kursas nuo paskutinio valiutos perkainojimo nepasikeitė).

2007 m. sausio 21 d. įmonė už 2 612,20 Lt. pardavė 500 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų (GBP) po 5,2244 Lt., kai oficialus lito ir Didžiosios Britanijos svarų sterlingų kursas buvo 5,2244 Lt.

D 2710 Sąskaitos bankuose (Lt.) 2612,20

K 2713 Sąskaitos bankuose (GBP) 2612,20

(500 GBP*5,2244 Lt/GBP = 2612,20 Lt.)

II. parduodamos valiutos kaina didesnė už oficialiai nustatytą lito ir užsienio valiutos santykį (oficialus lito ir užsienio valiutos kursas nuo paskutinio valiutos perkainojimo nepasikeitė).

2007 m. sausio 21 d. įmonė už 2 621,05 Lt. pardavė 500 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų (GBP) po 5,2421 Lt., kai oficialus lito ir Didžiosios Britanijos svarų sterlingų kursas buvo 5,2244 Lt.

Registruojame valiutos pardavimo (komerciniu kursu) operaciją:

D 2710 Sąskaitos bankuose (Lt.) 2621,05

K 2713 Sąskaitos bankuose (GBP) 2612,20

(5,2421 – 5,2244) * 500 GBP = 8,85

III. duodamos valiutos kaina mažesnė už oficialiai nustatytą lito ir užsienio valiutos kursą (oficialus lito ir užsienio valiutos kursas nuo paskutinio valiutos perkainojimo nepasikeitė).

2007 m. sausio 21 d. įmonė už 2 605,05 Lt. pardavė komerciniam bankui 500 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų (GBP) po 5,2101 Lt., kai oficialus lito ir Didžiosios Britanijos svarų sterlingų kursas buvo 5,2244 Lt.

Registruojame valiutos pardavimo (komerciniu kursu) operaciją:

D 2710 Sąskaitos bankuose (Lt.) 2605,05

D 6380 Kitos finansinės sąnaudos 7,15

K 2713 Sąskaitos bankuose (GBP) 2612,20 (Kalčinskas G., 2000, p. 19)

Valiutos pirkimas

I. Tarkime įmonė nusipirko 1000 Rusijos rublių už 150 Lt., tiksliai pagal tą dieną paskelbtą lito ir Rusijos rublio kursą – 0,15. Toks valiutos pirkimas turi būti užregistruotas paprasčiausia korespondencija, kuria mažinama litų suma sąskaitoje Nr. 2710 *Sąskaitos bankuose (litai)* ir didinama rublių suma sąskaitoje Nr. 2713 *Sąskaitos bankuose (Rusijos rubliai)*:

D 2713 Sąskaitos bankuose (Rusijos rubliai) 150 Lt

K 2710 Sąskaitos bankuose (litai) 150 Lt

II. Jeigu įmonė tą pačią dieną nusipirkė 1000 Rusijos rublių už 160 Lt., ji patirtų finansinės veiklos sąnaudų, kurias turėtų užregistruoti sąskaitoje Nr. 6380 *Kitos finansinės veiklos sąnaudos*.

D 6380 Kitos finansinės veiklos sąnaudos 10 Lt

D 2713 Sąskaitos bankuose (Rusijos rubliai) 150 Lt

K 2710 Sąskaitos bankuose (litai) 160 Lt

III. Tačiau jeigu įmonė būtų pavykę nusipirkti 1000 Rusijos rublių už 140 Lt., 0,14 (t.y. mažesniu nei oficialus kursas – 0,15) ji iš aptariamų operacijos uždirbtų finansinės veiklos pajamų, kurias turėtų užregistruoti sąskaitoje Nr. 5380 *Kitos finansinės veiklos pajamos*.

D 2713 Sąskaitos bankuose (Rusijos rubliai) 150 Lt

K 2710 Sąskaitos bankuose (litai) 140 Lt

K 5380 Kitos finansinės veiklos pajamos 10 Lt (Kalčinskas G., 2001, p. 537).

Valiutos kursų pasikėtimas parduodant prekes ir paslaugas susidaro:

I. Kai per laikotarpį nuo prekių pardavimo (sąskaitos išrašymo) momento iki pirkėjo sumokėjimo už parduotas prekes ar ataskaitinio laikotarpio pabaigos pasikeičia oficialus lito ir užsienio valiutos kursas.

Tarkime, kad įmonė M 20X6 m. gruodžio 5 d. pardavė skolon Šveicarijos įmonei prekių už 2000 Šveicarijos frankų (CHF). Pardavimo dieną oficialus lito ir užsienio valiutos kursas buvo 2,2. nagrinėjami tokie prekių pardavimo atvejai:

1. Kai prekės parduodamos skolon ir pirkėjas už jas atsiskaito tą patį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per atsiskaitymo laikotarpį nepasikeitus.

Pardavimo dieną buvęs oficialus lito ir užsienio valiutos kursas (2,2) liko nepasikeitęs ir apmokėjimo už prekes dieną 20X6 m. gruodžio 17 d.

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas prekių pardavimas už 2000 CHF, išreikštas litais pagal oficialiai galiojantį lito ir Šveicarijos franko kursą ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 17 d. registruojamas 2000 CHF gavimas už 20X6 m. gruodžio 5 d. parduotas prekes. Oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas 2,2 ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$).

Jeigu prekių pardavimo – pirkimo sutartyje numatyta, kad rizika dėl valiutų kursų pasikeitimo tenka pirkėjui, visais atvejais (ir kursams pasikeitus) taikytina šiuo atveju numatyta sąskaitų korespondencija, kadangi pirkėjas turėtų sumokėti už prekes visą litais išreikštą (pagal apmokėjimo dieną galiojusį kursą) pinigų sumą, numatytą pardavimo – pirkimo sutartyje.

2. Kai prekės parduodamos skolon ir pirkėjas už jas atsiskaito tą patį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per atsiskaitymo laikotarpį padidėjus.

Apmokėjimo už prekes dieną 20X6 m. gruodžio 17 d oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,3

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas prekių pardavimas už 2000 CHF, išreikštas litais pagal oficialiai galiojantį lito ir Šveicarijos franko kursą ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 17 d. registruojamas 2000 CHF gavimas už 20X6 m. gruodžio 5 d. parduotas prekes. Kadangi per laikotarpį nuo prekių pardavimo iki

apmokėjimo už jas oficialus lito ir užsienio valiutos kursas pakilo iki 2,3, o pagal prekių pardavimo – pirkimo sutartį rizika dėl valiutos kurso pasikeitimo tenka pardavėjui, sąskaitoje Nr. 536 *Teigiama valiutos kursų pasikėtimo įtaka* registruojamas litais išreikštų pajamų padidėjimas.

3. Kai prekės parduodamos skolon ir pirkėjas už jas atsiskaito tą patį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per atsiskaitymo laikotarpį sumažėjus.

Apmokėjimo už prekes dieną 20X6 m. gruodžio 17 d oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,1

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas prekių pardavimas už 2000 CHF, išreikštas litais pagal oficialiai galiojantį lito ir Šveicarijos franko kursą ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 17 d. registruojamas 2000 CHF gavimas už 20X6 m. gruodžio 5 d. parduotas prekes. Kadangi per laikotarpį nuo prekių pardavimo iki apmokėjimo už jas oficialus lito ir užsienio valiutos kursas nukrito iki 2,1, o pagal prekių pardavimo – pirkimo sutartį rizika dėl valiutos kurso pasikeitimo tenka pardavėjui, sąskaitoje Nr. 636 *Neigiama valiutos kursų pasikėtimo įtaka* registruojamos finansinės veiklos sąnaudos.

4. Kai prekės parduodamos skolon vieną laikotarpį ir pirkėjas už jas atsiskaito ateinantį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per laikotarpį nuo pardavimo momento iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos padidėjus.

Atskaitomybės sudarymo dieną (20X6 m. gruodžio 31) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,36. Atsiskaitymo dieną (20X7 m. sausio 20) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,38.

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas prekių pardavimas už 2000 CHF, išreikštas litais pagal oficialiai galiojantį lito ir Šveicarijos franko kursą ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 31 registruojamas valiutinio straipsnio (t.y. valiuta gautinos skolos) perkainojimas atskaitomybės sudarymo dieną galiojusiu oficialiu lito ir Šveicarijos franko kuru (2,36);

3) 20X7 m. sausio 20 registruojamas 2000 CHF gavimas už 20X6 m. gruodžio 5 d. parduotas prekes. Kadangi per laikotarpį nuo paskutinio atlikto šio valiutinio straipsnio perkainojimo oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas padidėjo iki 2,38 finansinės veiklos pajamų sąskaitoje registruojama 40 Lt teigiama valiutos kursų pasikėtimo įtaka.

5. Kai prekės parduodamos skolon vieną laikotarpį ir pirkėjas už jas atsiskaito ateinantį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per laikotarpį nuo pardavimo momento iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos sumažėjus.

Atskaitomybės sudarymo dieną (20X6 m. gruodžio 31) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,1. Atsiskaitymo dieną (20X7 m. sausio 20) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,0.

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas prekių pardavimas už 2000 CHF, išreikštas litais pagal oficialiai galiojantį lito ir Šveicarijos franko kursą ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 31 registruojamas valiutinio straipsnio (t.y. valiuta gautinos skolos) perkainojimas atskaitomybės sudarymo dieną galiojusiu oficialiu lito ir Šveicarijos franko kuru (2,1);

3) 20X7 m. sausio 20 registruojamas 2000 CHF gavimas už 20X6 m. gruodžio 5 d. parduotas prekes. Kadangi per laikotarpį nuo paskutinio atlikto šio valiutinio straipsnio perkainojimo oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas sumažėjo iki 2,0 finansinės veiklos sąnaudų sąskaitoje registruojama 200 Lt neigiama valiutos kursų pasiketimo įtaka (Kalčinskas G., 2000, p. 655)

II. Kai per laikotarpį nuo avanso už prekes gavimo iki prekių pardavimo (sąskaitos išrašymo) momento ar ataskaitinio laikotarpio pabaigos pasikeičia oficialus lito ir užsienio valiutos kursas.

Tarkime, kad įmonė M 20X6 m. gruodžio 5 d. gavo iš Šveicarijos įmonės 2000 Šveicarijos frankų (CHF) avansą už parduotinas prekes. Avanso gavimo dieną oficialus lito ir užsienio valiutos kursas buvo 2,2.

Nagrinėjami tokie prekių pardavimo atvejai:

1. Kai pirkėjas sumoka avansą ir prekės jam parduodamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per atsiskaitymo laikotarpį nepasikeitus.

Avanso gavimo dieną buvęs oficialus lito ir užsienio valiutos kursas (2,2) liko nepasikeitęs iki prekes pardavimo dienos - 20X6 m. gruodžio 17 d.

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas prekių pardavimas už 2000 CHF, išreikštas litais pagal oficialiai galiojantį lito ir Šveicarijos franko kursą ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 17 d. registruojamas prekių už kurias 20X6 m. gruodžio 5 d. gautas avansas, pardavimas. Oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas išliko nepasikeitęs - 2,2.

2. Kai pirkėjas sumoka avansą ir prekės jam tą patį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per atsiskaitymo laikotarpį padidėjus.

Avanso gavimo dieną buvęs oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,2. Prekių pardavimo dieną 20X6 m. gruodžio 17 d oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,36.

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas 2000 CHF avanso už parduotinas prekes gavimas, išreikštas litais pagal oficialiai galiojantį lito ir Šveicarijos franko kursą ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 17 d. registruojamas prekių už kurias 20X6 m. gruodžio 5 d. buvo gautas avansas, pardavimas. Pardavimo dienos oficialus lito ir užsienio valiutos kursas pakilo iki 2,36, todėl finansinės veiklos sąnaudų sąskaitoje skirtumu tarp gauto avanso sumos (jo gavimo dienos oficialiu lito ir Šveicarijos franko kursu) ir prekių kainos (pardavimo dienos oficialiu lito ir Šveicarijos franko kursu) registruojama neigiama valiutos kursų pasikeitimo įtaka ($2000 \text{ CHF} * 2,2 - 2000 \text{ CHF} * 2,36 = -320 \text{ Lt}$).

3. Kai pirkėjas sumoka avansą ir prekės parduodamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per atsiskaitymo laikotarpį sumažėjus.

Avanso gavimo dieną oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,2. Prekių pardavimo dieną 20X6 m. gruodžio 17 d oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,1

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas avanso už parduotinas prekes 2000 CHF gavimas, išreikštas litais avanso gavimo dienos oficialiu galiojančiu lito ir Šveicarijos franko kursu ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 17 d. registruojamas prekių už kurias 20X6 m. gruodžio 5 d. buvo gautas avansas, pardavimas. Pardavimo dienos oficialus lito ir užsienio valiutos kursas sumažėjo iki 2,1, todėl finansinės veiklos pajamų sąskaitoje skirtumu tarp gauto avanso sumos (jo gavimo dienos oficialiu lito ir Šveicarijos franko kursu) ir prekių kainos (pardavimo dienos oficialiu lito ir Šveicarijos franko kursu) registruojama teigiama valiutos kursų pasikeitimo įtaka ($2000 \text{ CHF} * 2,2 - 2000 \text{ CHF} * 2,1 = 200 \text{ Lt}$).

4. Kai sumoka avansą vieną laikotarpį, o prekės jam parduodamos ateinantį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per laikotarpį nuo pardavimo momento iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos padidėjus.

Avanso gavimo dieną oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,2. Atskaitomybės sudarymo dieną (20X6 m. gruodžio 31) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,36. Prekių pardavimo dieną (20X7 m. sausio 20) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,38.

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas 2000 CHF avanso gavimas už parduotinas prekes, išreikštas litais avanso gavimo dienos oficialiu lito ir Šveicarijos franko kursu ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 31 registruojamas valiutinio straipsnio (t.y. valiuta gautino avanso) perkainojimas atskaitomybės sudarymo dieną galiojusi oficialiu lito ir Šveicarijos franko kuru (2,36), pripažįstant 320 Lt. finansinės veiklos sąnaudas;

3) 20X7 m. sausio 20 registruojamas prekių už kurias 20X6 m. gruodžio 5 d. gautas avansas, pardavimas. Kadangi per laikotarpį nuo paskutinio atlikto šio valiutinio straipsnio perkainojimo oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas padidėjo iki 2,38 finansinės veiklos sąnaudų sąskaitoje registruojama 40 Lt neigiama valiutos kursų pasiketimo įtaka.

5. Kai sumoka avansą vieną laikotarpį, o prekės jam parduodamos ateinantį ataskaitinį laikotarpį, oficialiam lito ir užsienio valiutos kursui per laikotarpį nuo pardavimo momento iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos sumažėjus.

Avanso gavimo dieną oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,2. Atskaitomybės sudarymo dieną (20X6 m. gruodžio 31) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,1. Prekių pardavimo dieną (20X7 m. sausio 20) oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,0.

1) 20X6 m. gruodžio 5 d. registruojamas 2000 CHF avanso už parduotinas prekes gavimas, išreikštas litais avanso gavimo dienos oficialiu lito ir Šveicarijos franko kursu ($2000 \text{ CHF} * 2,2 = 4\,400 \text{ Lt}$);

2) 20X6 m. gruodžio 31 registruojamas valiutinio straipsnio (t.y. valiuta gautino avanso) perkainojimas atskaitomybės sudarymo dieną galiojusi oficialiu lito ir Šveicarijos franko kuru (2,1), pripažįstant 200 Lt. finansinės veiklos pajamas;

3) 20X7 m. sausio 20 registruojamas prekių už kurias 20X6 m. gruodžio 5 d. gautas avansas, pardavimas. Kadangi per laikotarpį nuo paskutinio atlikto šio valiutinio straipsnio perkainojimo oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas sumažėjo iki 2, 0 finansinės veiklos pajamų sąskaitoje registruojama 200 Lt. teigiama valiutos kursų pasiketimo įtaka.

Reikia paminėti, kad įmonės tam tikrais atvejais gali įvertinti galimą valiutos kurso pasikeitimą ir suformuoti atidėjimą.

Įvertinant valiutos kursų (lito ir užsienio valiutos santykio) galimo pasikeitimo įtaką pardavimams ir sudaryti atidėjimą reikia tuomet, kai ataskaitinio laikotarpio pabaigoje už valiutą skolon pardavus prekes prognozuojamas atitinkamos valiutos kurso kritimas apmokėjimo už parduotą produkciją ar suteiktas paslaugas dieną (jeigu rizika dėl valiutos kursų pasikeitimo pagal prekių pardavimo – oirkimo sutartį tenka pardavėjui. Tokiu atveju ankstesnį ataskaitinį laikotarpį užregistruotų pardavimo pajamų dalis niekada nebus padengta nacionaline valiuta (litais) išreikštais pinigais (kadangi pardavimo momentu gautinos valiutos kiekis bus išreikštas didesne litų suma negu apmokėjimo už prekes momentu, kai nukritus valiutos kursui lito atžvilgiu, tas pats valiutos kiekis bus išreikštas mažesne litų suma).

Be to, nereikia pamiršti, kad, jeigu prekių pardavimo - pirkimo sutartyje numatyta, kadsu valiutos kursų svyravimais susijusi rizika tenka pirkėjui, jokie atidėjimai negali būti sudaromi, kadangi šiuo atveju, nepaisant valiutos kursų pasikeitimo, pardavėjas gaus sutartyje numatytą litų sumą (Kalčinskas G., 2000, p. 646).

Tarkime, kad 20X6 m. gruodžio 16 d. įmonė „Aitra“ pardavė skolon Šveicarijos įmonei prekių, kurios pirkimo – pardavimo sutartyje buvo įvertintos 2000 Šveicarijos frankų (CHF). Prekių pardavimo dieną oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,2 (prognozuojama, kad atsiskaitymo už parduotas prekes dieną lito ir Šveicarijos franko kursas nukris iki 2,1. Sutartyje numatyta, kad už prekes turi būti atsiskaityta iki 20X7 m. sausio 16 d., o rizika dėl galimo Šveicarijos franko kurso svyravimo lito atžvilgiu tenka pardavėjui, t.y. įmonei „Aitra“. Dėl šios priežasties įmonės vadovai nutarė sudaryti atitinkamą valiutos kursų pasikeitimo atidėjimą, kuris leistų tiksliau įvertinti 20X6 m. pajamas.

Apmokėjimo už prekes dieną 20X7 m. sausio 16 d oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas - 2,15. 20X7 m. kovo mėn. Įmonės vadovai nutarė nebepardavinėti prekių užsienio įmonėms.

1) 20X6 m. gruodžio 16 d. registruojamas prekių pardavimas skolon Šveicarijos įmonei. Pardavimo – pirkimo sutartyje numatyta prekių kaina 2000 CHF. Apmokėjimo už prekes terminas – iki 20X7 m. sausio 23 d. Rizika dėl valiutos kursų pasikeitimo tenka prekių pardavėjui. Kadangi 20X6 m. gruodžio 16 oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas buvo 2,2 , sąskaitose registruojamas 4 400 Lt (2000 CHF * 2,2 = 4 400 Lt) pirkėjų įsiskolinimas ir pardavimų pajamos:

D 240 Pirkėjai 4400

K 500 Pardavimai 4400

2) 20X6 m. gruodžio 31 d. sudaromas 200 Lt valiutos kurso pasikėtimo atidėjimas, įvertinant prognozuojamą Šveicarijos franko kurso lito atžvilgiu kritimą nuo 2,2 iki 2,1 Lt už 1 CHF ($2000 \text{ CHF} * 2,2 - 2000 \text{ CHF} * 2,1 = 200 \text{ Lt.}$). 20X6 m. gruodžio 31 oficialus lito ir Šveicarijos franko kursas išliko nepakitęs - 2,2.

D 636 Neigiami valiutų kursų pasikėtimo įtaka 200

K 3634 Valiutos kursų pasikėtimo atidėjimas 200

3) 20X7 m. sausio 16 Šveicarijos įmonė sumokėjo 2000 (CHF) už 20X6 m. gruodžio 16 d. nupirktas prekes. Įmonė „Aitra“ registruoja šią sumą tos dienos galiojančiu oficialiu lito ir Šveicarijos franko kursu 2,15 ($2000 \text{ CHF} * 2,15 = 4300 \text{ Lt.}$). Skirtumas tarp parduotų prekių kainos, išreikštos litais pardavimo metu buvusiu kursu ir apmokėjimo dieną esančiu kursu, nurašomas nuo 20X6 m. pabaigoje suformuoto atidėjimo:

D 2712 Sąskaitos bankuose (Šveicarijos frankai) 4300

K 3634 Valiutos kursų pasikėtimo atidėjimas 100

K 240 Pirkėjai 4400

4) Dėl to, kad įmonė „Aitra“ nutarė nebeprekiuoti už valiutą 20X7 m. kovo 31 d. nepanaudotas valiutų kursų pasikėtimo atidėjimas (100 Lt) iškeliamas į sąskaitą Nr. 542 Atidėjimų įsipareigojimams ir reikalavimams padengti atstatymai:

D 3634 Valiutos kursų pasikėtimo atidėjimas 100

K 542 Atidėjimų įsipareigojimams ir reikalavimams padengti atstatymai 100

Valiutos kursų pasikėtimo atidėjimas paprastai sudaromas finansinių metų pabaigoje, įvertinant ataskaitiniais metais už valiutą parduotų prekių apmokėjimą svyruojant valiutos kursams.

Valiutos kursų pasikeitimo atidėjimai pardavimų skolon atveju sudaromi numatant valiutos kurso kitimą lito atžvilgiu. Numatant valiutos kurso kitimą ir siekiant apskaitoje visiškai tiksliai atspindėti veiklos rezultatus, bendrojoje finansinėje apskaitoje gali būti registruojamas potencialus pirkėjų skolos padidėjimas (tam skirtos antrosios klasės sąskaitos debete) ir potencialus pardavimų pajamų padidėjimas (tam skirtos penktosios klasės sąskaitos kredite). Tačiau turint galvoje atsargumo principą, toks įrašas gali būti atliekamas tik išimtiniais atvejais, kai įmonė visiškai tikra, kad valiutos kursai taip keisis (pvz., valdžiai oficialiai paskelbus devalvaciją) (Kalčinskas G., 2000, p. 648).

Valiutos kurso pasikėtimo atidėjimai gali būti sudaromi ir įmonei perkant prekes už valiutą. Įvertinti valiutos kursų galimo pasikėtimo įtaką pirkimų apimčiai ir sudaryti atitinkamą atidėjimą reikia tuomet, kai ataskaitinio laikotarpio pabaigoje už valiutą skolon nusipirkus prekių, prognozuojamas tos valiutos kurso kilimas apmokėjimo už nupirktą

produkciją ar gautas paslaugas metu. Nesudarius tokio atidėjimo, į ataskaitinio laikotarpio pirkimo išlaidas būtų įskaityta tik dalis to laikotarpio sąnaudų, nes valiutos kursų pasikeitimi įtaka tektų ateinančio ataskaitinio laikotarpio sąnaudoms. Jeigu prekių pardavimo – pirkimo sutartyje numatyta, kad su valiutos kursų svyravimais susijusi rizika tenka pardavėjui, jokie atidėjimai neturi būti sudaromi, kadangi, šiuo atveju, neatsižvelgiant į valiutos kurso pasikeitimą, pirkėjas sumoka tik sutartyje numatytą sumą litais. Valiutų kursų pasikeitimo atidėjimas paprastai sudaromas finansinių metų pabaigoje, įvertinant ataskaitiniais metais skolon už valiutą pirktų prekių apmokėjimą svyruojant valiutos kursams.

LITERATŪRA

1. Gaidienė, Z. Finansų valdymas. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1998. 125p. ISBN 9986-418-10-0
2. Garškienė, A. Verslo rizika. Vilnius:Lietuvos informacijos institutas. 1997. – 37p. ISBN9986-12-139-6
3. Kalčinskas G. Buhalterinės apskaitos pagrindai. Ketvirtoji laida. Vilnius, 2001. 843 p. ISBN 9986-487—99-4
4. Kalčinskas G. Buhalterio žinynas. Vilnius: Pačiolis, 2000. 738 p. ISBN 9986-487-89-7
5. Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos. 2004. – 879 p. ISBN 9955-551-40-2
6. Rutkauskas, A.V., Damašienė, V. Finansų valdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002. 247p. ISBN9986-38-327-7
7. Baranauskas, G., Jonuška, M., Samėnaitė, I. Foreign Exchange Risk Management in Lithuanian Companies. The Use of Currency Derivatives. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 2003, Nr. 26. P. 58 – 74. ISSN 1392-1142
8. Juhkam, A. Why Corporations Hedge Their Risk Exposures // Ekonomika ir vadyba – 2001: Finansų valdymo aktualijos 2001. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 2001. P. 41 – 45. ISBN 9986-13-930-9
9. Juozapavičienė, A. Pasirinkimo sandorių strategijos // Ekonomika ir vadyba – 2000. Kaunas: Technologija, 2000. – p. 176-178. ISBN 9986-13-749-7
10. Laskienė, D., Pridotkienė, J. Valiutos keitimo rizikos esmė ir jos valdymo priemonės. Ekonomika ir vadyba – 2002: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. 3 knyga. Kaunas: Technologija, 2002, p. 44 – 46. ISBN 9955-09-155-X
11. Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl bazinės valiutos ir oficialaus valiutos kurso. 2002 m. vasario 1 d. Nr. 15.
12. Martinkutė, R., Pasirinkimo sandorių įvertinimo ypatumai // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2004. P. 164 – 169. ISSN 1648 – 9098

13. Motiejūnaitė, K. Išorinės valiutų kursų svyravimo valdymo priemonės ir jų taikymo Lietuvoje galimybės // *Ekonomika ir vadyba* – 2000. Aktualijos ir metodologija: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 2000. P.292 – 294. ISBN 9986-13-749-7
14. Motiejūnaitė, K., Startienė, G. Integruotas rizikos valdymo modelis: teoriniai aspektai ir taikymo Lietuvos įmonėse galimybės // *Inžinerinė ekonomika*. Kaunas: Technologija, 2003, Nr.2, p.23-28. ISSN 1392-2785
15. ПИСКУЛОВ, Дмитрий Юрьевич. (1995) *Теория И Практика Валютного Дилинга*. Москва: ИНФРА-М. p. 123. ISBN 5-86225-148-0. [žiūrėta 2005 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.forexera.com/literatura.htm>>
15. Rudytė, D., Gaidamavičienė, J. Išvestinių sandorių perspektyvos ir tendencijos Lietuvoje // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2004. P. 234 – 238. ISSN 1648 – 9098
16. Giddy, I., H., Dufey, G. *The Management of Foreign Exchange Risk*. 1992 //
17. Startienė, G. Valiutos ketimo kursas ir eksportuojančios įmonės kainų politika. *Ekonomika ir vadyba* – 99. Kaunas: Technologija, 1999. p. 337 - 338.
18. Startienė, G. *Tarptautinės prekybos finansavimas*, 2002. – 318 p. ISBN 9955-09-165-7
19. Vaičiulis M. Išankstiniai sandoriai. *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos* – 2002 m. Nr 12, 14, 19, 22.
20. *Valiutų rinka 2006/8* [interaktyvus]. (2007) Lietuvos bankas: Lb.lt Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/valrinka/val_rinka0608.pdf>